№ 4 (12)

Травень 1995 року

Реєстраційне свідоцтво
ТР № 145

Газета заснована
у квітні 1994 року

Дзвони Лемківщини

ЧАСОПИС КРАЙОВОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА» В УКРАЇНІ

До Днів Пам'яті і Скорботи у Львові

Лемківщино, земле моя!

Тернистою і надто довгою виявилась дорога громади, що в цей осінній день, вщерт заповнила залу Народного дому у Львові, аби вперше після 50-річної мовчанки почути стосунків на дипломатичному рівні між двома державами. Він звернув увагу і на ті сили, які надто негативно реагують на можливість відродження Лемківщини, і що ще нам всім треба прикласти чимало зусиль, аби змінити стереотип українця в очах не лише польського політика, але і пересічного поляка.

З короткими привітаннями до присутніх звернулись голови товариств «Лемківщина» Івано-Франківщини та Тернопільщини доц. Степан Криницький та п. Олександр Венгринович. Лише спільними зусиллями, — говорили вони, — маємо побороти пасивність наших владних структур, той невиправданий страх, що там панує, аби геноцид супроти української нації був засуджений на державному рівні і день жалоби за жертвами депортації був всеукраїнським.

Програмну частину наукової конференції «50-річчя початку депортації» відкрив народний депутат України, проф.Іван Білас. Ним на глибокий аналіз страхітливого злочину проти українського народу — депортації 1944-1947рр і згуби Лемківщини.

Про основні історичні та політичні причини і наслідки масового переселення українців із Холмщини і Підляшшя до УРСР йшлося в доповіді доц. Йосипа Пацули з м.Рівне.

Зі змістовними доповідями також виступили академік НАН України, проф. Олег Романів, професор Львівської академії мистецтв Володимир Бодяк, громадський діяч Іван О.Щерба, кандидат філософських наук зі Львівського інституту економіки Галина Щерба.

Перерва між засіданнями була використана делегатами і гостями «Днів Пам'яті» для того, щоб віддати шану Великому Кобзареві і покласти вінок квітів до його Пам'ятника.

В той день висока трибуна не могла вмістити всіх бажаючих, котрі бодай коротким словом прагли розповісти про свою кривду, внести пропозицію, щоби подібна трагедія ніколи не делегатами та гостями «Днів Пам'яті і Скорботи».

Свою Програму наукова конференція вичерпала, але Дні Пам'яті продовжувались. Сльози радості з невимовним смутком переплелися в той вечір у залі. Здобули незалежну Україну, але втратили Лемківщину. І зарадити останньому не можемо нічим, окрім повсякденної праці для відродження цього краю, але вже там, за чорною лінією Керзона.

У Вечорі Пам'яті поряд з відомими хоровими колективами «Надсяння» і «Холмщина» також була представлена художня самодіяльність районних осередків області. Окрасою Вечора стали виступи професійних митців засл.арт. України С.Степана, нар.арт.України В.Ігнатенко, солісток Львівського театру опери та балету М.Галій, Г.Гавриш, Н.Романюк. Завершила «Вечір Пам'яті» народна хорова капела «Лемковина».

Недільний день 23 жовтня розпочався Святою Літургією у церкві Св.Володимира і Ольги, що знаходиться на території Музею

виявилась дорога громади, що в цей осінній день, вщерт заповнила залу Народного дому у Львові, аби вперше після 50-річної мовчанки почути Дзвони Пам'яті. Мали це бути дзвони їхньої скорботи за безневинно убієнними під час злочинної депортації. Дзвони мали зазвучати невимовним жалем за втраченою споконвічною землею, украденими горами, спаленими церквами і розритими могилами дідів і прадідів. Дзвони ці покликані нагадати всім, що завдана кривда мільйону українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя не має права на забуття, не має права на прощення.

У глибокому сумі завмерла зала так рано посивілих матерів, покалічених долею батьків, аби за момент хвилинного мовчання згадати навік втрачених рідних і думкою облетіти кожну могилу, кожен клаптик так близького і так далекого рідного краю.

А потім була напружена праця. Виступи голів товариств «Лемківщина», «Надсяння» та «Холмщини» п.І.Чулика, п.В.Середи, п.Й.Романюка носили ознайомчий характер про роль суспільно-культурних товариств у справі національного відродження краю, про довголітнє замовчування факту депортації, про спільність дій і об'єднання зусиль для досягнення кінцевої мети. Виступи стали преамбулою до наукової конференції.

З теплими привітаннями та побажаннями плідної роботи виступив заступник мера міста Львова відомий поет Богдан Стельмах.

У вітальному слові Тимчасово Повірений у справах України в Республіці Польща п.Теодозій Старак не обмежився лише побажаннями успіхів у роботі конференції, але й зробив аналіз сучасного стану конференції «50-річчя початку депортації» відкрив народний депутат України, проф.Іван Білас. Ним на високому науковому рівні, професійно зроблено історико-правовий та суспільно-політичний аналіз трагедії українців по той бік лінії, яку в свій час провів Керзон, і яка мечем відсікла від тіла України одну з найпрекрасніших її частин.

«Говорять таємні архівні документи» — такий леймотив доповіді професора Київського університету ім.Т.Г.Шевченка Володиира Сергійчука. Перед залою, що затамувала подих, одна за одною постають картини злочинної акції, організатором і натхненником якої була Москва. Дивно, але факт, що це та сама Москва, яка своїми щупалами спрута протягом століть намагалася насадити своє верховенство в культурному і духовному житті на значній частині Лемківщини, а потім з легкістю від неї відмовляється.

Професор Львівського університету ім.І.Франка Степан Макарчук дав коротким словом прагли розповісти про свою кривду, внести пропозицію, щоби подібна трагедія ніколи не повторилась не тільки з нашим народом, але і на всій Землі.

В обговоренні доповідей взяв участь представник Міністерства України у справах національностей, міграції і культів п.Володимир Плачинда. «Те, що я почув тут, є на превеликий жаль для нашого міністерства відкриттям, і буде у повному обсязі донесене до Міністра п.Шульги, — авторитетно запевнив доповідач. У вас я отримав такий допінг, що зможу активно працювати, аби всі ухвали, які ви тут приймете, були якнайшвидше втілені в життя».

Низку актуальних пропозицій внесли академік Я.Дашкевич, кандидат технічних наук Анатолій Кіц, голова осередку м.Борислава Колодійчик та інші.

Підсумком наукової конференції «50-річчя початку депортації», що пройшла на високому рівні, стали ряд Ухвал, які були одностайно схвалені

Віче біля церкви Св. Володимира і Ольги

Недільний день 23 жовтня розпочався Святою Літургією у церкві Св.Володимира і Ольги, що знаходиться на території Музею народної архітектури. А після закінчення Служби Божої, знову, тепер вже на народному Вічі виступили живі свідки трагедії 50-річної давності. Все нові факти знущання польських боївок, регулярної армії доносять промовці до численної громади учасників Віча. І здавалось, що не буде кінця цьому потоку спогадів, цьому людському горю.

Заспівали Національний гімн України і треба було розходитись, але люди стояли, ще і ще раз повертались до пережитого, до почутого. Відчували, що зроблено лише перший, але такий важливий крок до відновлення справедливості. І вірили, що будуть ще й наступні.

Проф. Іван ЩЕРБА
Голова оргкомітету
«Днів Пам'яті і Скорботи»

ХРОНІКА НОВИН

3 травня 1995р. Відбулося засідання правління Тернопільского обласного Товариства «Лемківщина». На порядку денному стояло питання Програми етнічного відродження Лемківщини.

* * *

10 травня. Відбулася зустріч голови міського Товариства «Лемківщина» п.Ярослави Бережнюк з народним депутатом України п.Вячеславом Чорноволом.

* * *

14 травня. У м.Тернополі проходило засідання Колегії Крайового Товариства «Лемківщина», на якому розглянуто питання про організацію поїздки на Міжнародний фестиваль «Ватра» в Ждиню, про етнічне відродження Лемківщини, а також Програма збереження і відродження самобутньої культури лемків в Україні. Від Івано-Франківська взяли участь Степан Криницький, Анатолій Ядловський, від Львова — Ілля Чулик, від Тернополя — Олександр Венгринович, Іван Вовчак, Ярослава Бережнюк, Ігор Дуда, Мирон Дзюбин.

Іван ГВАТЬ. ВИСЕЛЮВАННЯ НА СХІД (1944-1947рр.)

Закінчення. Поч. № 3 (11)

При цьому висловлено знаменний натяк, а саме, що в майбутньому може зайти потреба переселення українців на інші терени в межах Польщі. Варто також відмітити, що деякі лемки звернулися окремим листом до тодішнього віце-прем'єра Польщі і міністра повернених земель В.Гомулки. Не є відомим ні зміст, ні дата цього звернення. Можна припускати, що в ньому йшла мова про насилля, яке стосовано супроти населення Лемківщини з боку переселенчих комісій, та висловлено прохання, щоб лемки мали право залишитися в Польщі. /.../

Можна припускати, що звернення до В.Гомулки написали ті лемки, які раніше співпрацювали з ним в антифашистському русі. Його відповідь не поліпшила долі лемків. На адресу уряду у Варшаві вислано спільне прохання — мати право залишитися в Польщі — також від населення кількох сіл гміни Команча з датою 8 лютого 1946 року.

Та це вже був період поголовного виселювання лемків за допомогою методів насилля, й таких прохань не брано під увагу. Стосується це і поодиноких спроб від осіб з кіл польських адміністративних властей на Лемківщині, які в деяких випадках старались виходити лемкам назустріч. В дійсності не тільки польські комуністи, але й інші впливові тоді ще політичні угрупування, які спільно з комуністами творили Тимчасовий уряд Польщі, були однозгідні в тому, щоб українців з Польщі висилити

Майже всі відомі нам спогади свідків та жертв примусового переселення характерні тим, що вказують на тотожність метод, що їх застосовано до населення з боку репатріяційних комісії, війська та відділів НКВД. Крім демагогічної агітації членів совєтських комісій про добробут та великі можливості господарського розвитку переселенців на території СССР, крім словесних застрашувань, сіяння непевности щодо майбутнього українців у Польщі, від весни 1945 р. вжито радикальних засобів примусу. У квітні 1945 р. через Лемківщину прокотилася хвиля арештів інтелігенції та свідоміших селян, зокрема ж священників. Арештованих відвожено у повітові міста, де їх під погрозами та тортурами змушувано підписати заяву на виїзд.

Ціллю такої тактики було послабити опір населення, деморалізувати селянські маси, які шанували думку чи рішення своїх визначніших співмешканців.

Терор супроти населення Лемківщини посилився також почерез зростаючу злочинну діяльність різних банд. В першу чергу йдеться про групу грабіжників і шовіністично настроєних селян польських сіл з терену Лемкіщини. Жадоба збагачення себе майном лемків погнала цих людей на шлях терористичної діяльності та дикого насильства у відношенні до мешканців лемківських сіл. Варто нагадати, що з боку переселенчих органів не вживано жодних заходів для поборювання такого бандитизму.

Obywatelska — Громадянська Міліція/ та інші органи безпеки.

Та незважаючи на зростаючий терор і його жертви, лемки вперто відмовлялися покидати свої хати, свої гори. Треба було вжити ще суворіших засобів примусу. І так влітку 1945 р. Тимчасовий Уряд Національної Єдности вислав на Лемківщину та інші райони українських поселень регулярні військові частини. Урядова історіографія в Польщі до зануди повторює версію про те, мовляв, участь війська була потрібна для того, щоб поборювати зростаючу діяльність УПА. Щоправда, діяльність УПА на Закерзонні в тому часі була посилена з метою допомагати українському населенню проти виселення. Але насправді завданням польського війська було посилити терор, допомагати репатріяційним комісіям здійснювати примусове виселення української людности. Потвердженням цього може послужити, наприклад, розпорядження повітової ради в Новому Санчі з вересня 1945 р., в якому лемкам погрожувано, що будуть ужиті «засоби, які адміністративна влада має до диспозиції», якщо вони не зголошуватимуться до виїзду. Згідно з цим розпорядженням польське військо «провадить в прикордонній смузі відповідну пропаганду». А спосіб цієї «пропаганди» був такий, що населення було змушене ховатися в лісі, що стверджується у звідомленнях війська. Польське військо, — пише очевидець, — «не ходило в ліс за бандерівцями, але по наших коморах та пивницях, які

встигло замордувати прибл. 70 осіб, в тому числі жінок і дітей. До 30 квітня 1946 р. Завадка Морохівська було ціллю ще трьох облав червоного війська, в результаті яких село було спалене. Під конвоєм забрано з села ще 73 жителів. Ще після другого нападу війська на Завадку Морохівську боївці УПА вдалось взяти в полон групу польських вояків. Їхні зізнання, опубліковані в брошурі «Кривавим шляхом сталінської демократії», вказують на те, що всі частини польського війська, які пацифікували українські села, на Сяніччині одержали наказ безпощадного грабування селян, вивозити їх з собою, а непокірних або таких, що наважують втікати, негайно стріляти.

В деяких українських публікаціях знищення села Завадка Морохівська порівнюється з долею села Лідіце, якого усіх мешканців вбили німці в знак пімсти за вбиство зненавидженого шефа Протекторату «Чехія-Моравія» Гайндриха. Слід мати на увазі, що загибіль села Лідіце вчинено під час війни, а вимордування жителів Завадки Морохівської здійснили польсько-совєтські сили 1946 року, отже в час «миру».

Згідно з договором з 9 вересня 1944 року переселення українців з Польщі до ССР повинно було закінчитися до 31 грудня 1945 року. Цього терміну не дотримано, примусове переселення продовжувалось ще один рік, до грудня 1946 року. З офіційних польських статистик можна відчитати, що найбільшу кількість осіб переселено, починаючи від 1945 року, коли застосовано насилля. /.../

Було б цікаво знати, скільки із загальної кількости переселених українців з Польщі були

комуністами творили Тимчасовий уряд Польщі, були однозгідні в тому, щоб українців з Польщі виселити цілковито. У вересні 1945 р., коли добровільних зголошень на виїзд до СССР уже не було, чотири головні політичні партії в Польщі звернулися до українців із закликом — покинути Польщу. Зрозуміло, що таку відозву цілковито поділяли совєтські переселенчі комісії, на терені Польщі. Примусове переселення набрало великих маштабів. На допомогу агітаторам покликано відділи НКВД, завданням яких було викликати атмосферу нестерпного терору і швидко змусити населення до виїзду. Варто дещо приглянутись цим методам. /.../

мешканців лемківських сіл. Варто нагадати, що з боку переселенчих органів не вживано жодних заходів для поборювання такого бандитизму. На основі звідомлень УПА ці групи грабіжників творено з ініціятиви НКВД, щоби таким чином утверджувати населення в переконанні, що одиноким рятунком для них є переселення до Совєтського Союзу. Бували випадки, що репатріяційна комісія, не маючи серед населення успіху своєю демагогією, покидала село, а наступної ночі це село ставало жертвою грабежу та вбивств, що їх чинили ці банди. Цими самими методами терору послуговувалися також деякі групи МО /Milicja

військо, — пише очевидець, — «не ходило в ліс за бандерівцями, але по наших коморах та пивницях, які випорожнювало». /.../

Найбільш відомим варварським актом польського війська супроти українського населення Лемківщини була п'ятиразова пацифікація села Завадка Морохівська в Сяніцькому повіті. Перший раз польське військо під командуванням совєтських офіцерів увійшло у село 24 січня 1946 року, вбиваючи по дорозі українське населення в інших селах. Вбито кілька осіб також у Завадці Морохівській, але несподіваний наступ УПА змусив польське військо до відступу. Зате день пізніше, 25 січня військо повернулось і тим разом

Було б цікаво знати, скільки із загальної кількости переселених українців з Польщі були мешканцями Лемківщини, але практично цього не можна осягнути. Шематизм Апостольської Адміністрації Лемківщини з 1936 року кількість мешканців греко-католицького та православного віровизнання подає цифрою 144 883. Польський дослідник життя лемків А.Квілецький вважає, що усіх лемків було «понад 100 тисяч». Інший автор окреслює кількість лемків цифрою 150-180 тисяч. /.../

/Лемківщина. Ч.1. — Нью-Йорк — Париж-Сидней-Торонто, 1988. — с.241-251/.

Наші святині

Церква святого Володимира в Душатині

Село Душатин (первісна назва-Пекарки) згадується в історичних джерелах ще в 1578 році.

Хрест у с. Душатині — єдине, що залишилось від села

Мова йде про привілей короля Зигмунта Августа, згідно з яким Стефан Баторій затвердив Матвієві Прелуцькому право на солтиство в селі. Не дивлячись на це, в селі тривалий час не було церкви. Селяни відвідували прелуцьку церкву (2 км від рідного села).

Ініціатором спорудження церкви греко-католицького обряду була громада села, яка зібрала чималі кошти. Велику допомогу при цьому надали душатинські емігранти з Канади: брати Роман і Пилип Жеребні. Освячено її в 1925 році на Володимира (28 липня). Однак свого священика не було і церкву обслуговував о.Михайло (Жубрид), що мешкав у Прелуках. Був одружений, мав дітей Романа і Марію. Перед війною виїхав до Львова.

У передвоєнний час і в перші роки війни в Душатині, як і в Прелуках, правив о.Василь (Середович), який мешкав і мав парафію в селі Туринському. Це був парубок родом зі Львова. З приходом німців був водночас війтом у гміні в Команьчі, до якої належало 13 сіл.

В 1943 році в Душатині появився священик-втікач із Бучача, прізвище його, здається, Тарнавський. З наближенням фронту виїхав із села.

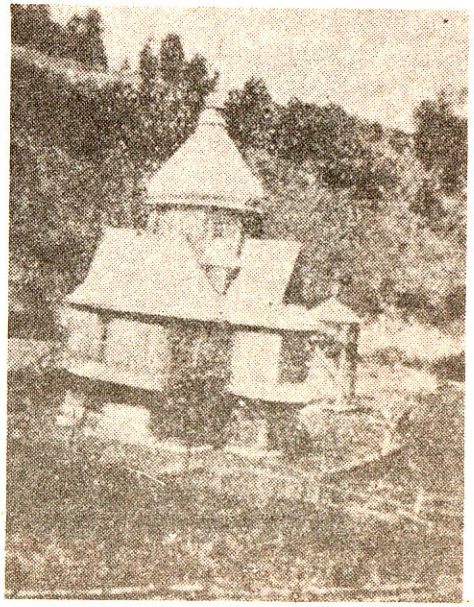

Церква св. Володимира в Душатині

Світлина 1925 року.

В кінці війни в Прелуках священиком став Михайло Дідич. Він водночас правив і в Душатині. Був добрим фотографом, проводив велику культурно-освітню роботу, заснував хор.

При всіх священиках дяками були Сегіни з Прелук Михайло і його сини Стефан, Іван, Василь і Петро.

Після переселення (24 квітня 1946 року) церкву невдовзі було розібрано, а дерево спродано на будівництво хат. Водночас було сплюндровано і цвинтар, який перетнула новозбудована (вірніше, пущена по новому насипу) вітка «вузькоколейки». Село практично перестало існувати, адже доля хат, що залишились при переселенні неушкодженими, така ж, як і церкви, — їх розібрали і перепродали до Команьчі, Загір'я і Балигорода. Сьогодні єдине, що нагадує про існування села — це таблиця з його назвою і хрест в селі, споруджений у 1884 році, а також новозбудовані лісничівка, дві хати і готель для робітників лісу.

Світлини церкви і хреста зроблені Михайлом Бенчом.

Михайло ПЕНГРИН

До 50-річчя депортації лемків

Ілля ЧУЛИК, м. Львів

Трагічна доля Лемківщини

(історичний екскурс)

Закінчення. Поч. № 3 (11)

5 грудня 1918 р. була проголошена у с.Фльоринка ще одна Лемківська республіка. Її проголосила група людей москвофільської орієнтації. Носила вона декларативний і наївний характер. Досить сказати, що не орієнтуючись добре в географії, керівники цієї республіки ставили питання про приєднання її до Росії, на той час уже більшовицької. Нереальність цього вони швидко збагнули і стали орієнтуватись на приєднання до Чехо-Словаччини. Проіснувала ця республіка до 1920 р. Трьох членів «уряду» цієї республіки було арештовано, звинувачено у державній зраді, а потім звільнено.

На землі Лемківщини знову запанувала Польща. Це означало поступову ліквідацію українських шкіл і культурних закладів, погорду до українського народу як до «бидла» і «кабанів», латинізацію і полонізацію. Відповіддю на опір цій сліпій, пихатій, ворожій політиці польського уряду була організована ним каральна акція-пацифікація. Така політика привела Польщу до упадку. Тоталітарні червоний і коричневий режими легко проковтнули Польщу, яку роздирали внутрішні суперечності.

Упадок Польщі був початком найжорстокішої із воєн — Другої світової війни. Лемківщина була окупована нацистською Німеччиною, яка не визнавала нічиїх інтересів. Своєю відверто загарбницькою політикою вона швидко згуртувала до боротьби проти себе політичні сили різних скерувань. Брали участь у цій боротьбі і лемки у складі УПА та інших загонів антифашистського підпілля.

І все-таки, не зважаючи на страхіття війни та жорстоку окупацію, на Лемківщині після упадку Польщі знову відродились українські школи, читальні, лемків як етнографічної групи, позбавлення їх рідної землі.

9 вересня 1944 р. була підписана «Угода між урядом УРСР і польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення Польщі і польських громадян з території УРСР». В угоді написано «евакуація», хоч насправді це була депортація із застосуванням насильства, використанням силових структур, а з кінця літа 1945 р. — регулярного польського війська.

Хто були організатори депортації 1944-46 рр.? Годі собі уявити, щоб ними були ПКНВ або уряд УРСР, який був всього лише колоніальною адміністрацією більшовицької імперії. Хоча навіть цей Уряд і Микита Хрущов, який підписав Угоду, пробували захистити інтереси українського народу, але їх ініціативи були відкинуті Москвою. Питання депортації вирішувалось у Москві, а не в Києві чи Любліні тими силами, що здійснювали депортацію німців Поволжя, калмиків, народів Північного Кавказу, кримських татар. Депортація українського населення із споконвічних українських земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя відбувалась за відомими більшовицькими зразками. Характерно, що депортація народів Північного Кавказу й Криму та українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя відбувалась під прикриттям війни, коли ще не був визначений кордон між Польщею і УРСР.

Угода протягом 50 років була недоступною для ознайомлення. Це дозволяло фальшиво трактувати її як домовленість про «обмін населенням» між Польщею і УРСР. Так інтерпретували цю Угоду політики на урядовому і міждержавному рівнях, а дехто продовжує інтерпретувати й досі.

Депортація 1944-46рр. була продовженням колонізаторської політики Польщі щодо України, яка лише була перервана після втрати незалежності в 1772р. Навіть у час Другої світової війни польські шовіністичні сили виношували плани виселення після війни українців за Збруч та на територію центральної Польщі. А в 1947р. відбувся найганебніший заключний акт депортації 1944-46 рр. — акція «Вісла».

На землях Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя на початок 1947 р. залишилась певна кількість українців, які уникнули виселення в УРСР. Усіх їх на підставі акції «Вісла» насильно вигнано з рідних домівок і розсіяно по декілька родин на західних і північних землях післявоєнної Польщі. Акція «Вісла» проводилась за участю регулярних частин польського війська. Жертвами акції стали не лише українські, але й змішані українсько-польські родини. Депортованих на підставі акції «Вісла» везли під конвоєм. Частина із них опинилася в тюрмах або концтаборі «Явожно» — філії нацистського концтабору Освенцім. Понад 160 в'язнів тут було закатовано.

Метою акції «Вісла» була етнічна чистка на споконвічних українських землях та швидка асиміляція українців в Польщі. Аналогічну політику вів більшовицький режим на Північному Кавказі і в Криму, що заохочувало комуністичний режим Польщі. Акція «Вісла» була підтримана польською громадськістю, що сприяло політичній стабілізації в післявоєнній Польщі, в якій діяло сильне антикомуністичне підпілля.

Акція «Вісла» не завершилась в 1947 р. Довго ще органи польської влади виловлювали поодинокі родини, а найбільш західні лемківські села Біла Вода, Чорна Вода, Шляхтова і Явірки українського народу, завдано непоправної школи самобутній культурі, поставлено під загрозу її існування і дальший розвиток.

Депортація 1944-46рр. і акція «Вісла» 1947р. відзначались нечуваною жорстокістю, актами масового терору проти мирного населення, жертвами якого були люди похилого віку, жінки й діти. Терористичні акти здійснювали не лише озброєні загони з місцевого польського населення, але й регулярне польське військо, яке чинило насильство над людьми, які були польськими громадянами.

Депортація завершилась масовим руйнуванням українських храмів. Знищувались пам'ятки церковної архітектури, в т.ч. XVI-XVII ст. Змінено 120 географічних назв.

Розправившись з українським населенням Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, післявоєнний режим Польщі розпочав шалену антиукраїнську пропагандистську кампанію. Історія не знала такого шельмування народу державними органами влади. В засобах інформації, літературі з українського народу створено образ ворога. Багато зразків фальшивої антиукраїнської польської літератури стали обов'язковою шкільною лектурою. Нею збуджував себе польський читач з дитинства. Часом доходило до стану психозу, як це мало місце після вбивства Я.Герхарда, автора антиукраїнської книги «Заграви в Бескидах». Швидко, однак, наступило протверезіння, тому що вбивцею виявився поляк, кримінальний злочинець, який проник в дім Герхарда як наречений його доньки з метою пограбування. Подібний стан збудження ми спостерігали в Перемишлі, коли йшлося про повернення українській громаді віруючих храму св.Івана Хрестителя. Храм так і не повернуто.

І все-таки, не зважаючи на страхіття війни та жорстоку окупацію, на Лемківщині після упадку Польщі знову відродились українські школи, читальні. В 1942 р. Лемківщина взяла участь у відзначенні 100-річчя з дня народження М.Лисенка, в якому взяли участь 100 хорових колективів з лемківських сіл.

Безумовно, що такого не могло бути при польській владі. Це з очевидністю випливає з подій, які наступили в 1944-45 рр., коли на Лемківщині знову відновилася польська влада. Лише на цей раз уже йшлося не просто про ліквідацію українських шкіл і культурних закладів, а про знищення між Польщею і УРСР. Так інтерпретували цю Угоду політики на урядовому і міждержавному рівнях, а дехто продовжує інтерпретувати й досі.

Чи може бути щось більш ганебне як насильне вигнання сотень тисяч українців із своїх споконвічних земель, що внаслідок Ялтинських угод відійшли до Польщі, в той час, коли мільйони українських солдат брали участь у боях за визволення Польщі і не одна сотня тисяч із них полягла в цих боях?

Польські колонізатори прийшли на Україну з вогнем і мечем і орудували ними до кінця. Але їх охоплювала несамовита лють, коли меч брав у свої руки український народ. Так було в XVI-XVIII ст., так було і в XX ст. р. Довго ще органи польської влади виловлювали поодинокі родини, а найбільш західні лемківські села Біла Вода, Чорна Вода, Шляхтова і Явірки були виселені аж на межі 50-60 рр. Навіть відомого талановитого художника — самоука Никифора лемківського походження, глухонімого, декілька раз ловили і виселяли, тому що він тікав і вертався назад на Лемківщину з туги за рідною землею.

Розправа над етнографічною групою українського народу лемками вражає особливо, тому що на Лемківщині було доброзичливе ставлення до оточуючого польського населення. Трагедія акції «Вісла» для Лемківщини полягає в тому, що була ліквідована етнографічна група ми спостерігали в Перемишлі, коли йшлося про повернення українській громаді віруючих храму св.Івана Хрестителя. Храм так і не повернуто.

Пройшло 50 років, закінчується XX ст. Розвалилися тоталітарні режими і перш за все цитадель тоталітаризму СРСР. Напередодні XXI ст. необхідний глибокий аналіз з трагедії народів у XX ст., з'ясування причин спалаху нечуваної жорстокості, яка привела до масових розстрілів, голодоморів, концтаборів, газових камер, винищення народів за етнічними ознаками, акції «Вісла». Не можна допустити, щоб цей страхітливий багаж перейшов у XXI ст.

Ігор ГАНЧОВА

"ЛЕМКІВЩИНА" над ЗБРУЧЕМ

Цього весняного сонячного дня (24 березня 1995 р.) зорганізувалися переселенці Підволочиського району. Установчі збори в Будинку культури відкрив голова оргкомітету, завідуючий районним відділом освіти Григорій Паньків. Він зупинився на історичних етапах життя українців у Лемківщині, Надсянні і Холмщині. Звернув увагу на діяльність УПА в Закерзонні, трагедію примусового виселення, операцію «Вісла», нагадав про труднощі буття переселенців у важкі повоєнні роки в умовах тоталітарної системи і колективізації. Подякував місцевим людям за моральну підтримку.

Місця в робочій президії зайняли Борис Осінчук, заступник голови районної Ради, гості з Тернополя — Олександр Венгринович, Йосип Свинко, Петро Кархут, які відповідно представляли обласні Товариства «Лемківщина», «Надсяння» і «Любачівщина». На зборах також були присутні члени правління Товариства «Лемківщина» Іван Вовчак та Ігор Дула, член редколегії газети Михайло Бенч. Звучить Національний гімн України. На порядок денний головуючий Г.Паньків виносить два питання: депортація українців з Польщі, створення районного Товариства переселенців.

Договір від 9 вересня 1944 року, — сказав Б.Осінчук, — маловідома сторінка нашої історії. Це не було переселення, а примусове виселення українського населення — депортація. У Підволочиський район переселилися майже чотири тисячі сімей. Похвально, що переселенці не втратили своєї самобутності, культури й мови.

Поетичні спогади про рідну землю звучали у виступі проф. Й.Свинка. Голова Товариства, створеного два роки тому, вказав на етнографічні межі розселення надсянців. «Нам треба об'єднуватися, щоб відвідувати цвинтарі, помагати тим, хто залишився в Польщі, бо вони забули мову. Поклонитися могилам наших предків — це наш християнський і національний обов'язок». Він запропонував створити осередок, а потім Координаційну раду, бо доля в переселенців одна. За його даними, в районі проживає 950 родин надсянців.

З виступу О.Венгриновича присутні довідалися про значну роботу, проведену з 1990 року Товариством «Лемківщина» і далекоглядні плани на майбутнє по відродженню і збереженню культури лемків. Велика любов до рідної землі, її пісні, — говорив голова Товариства, — зібрала нас у цьому залі. Депортація українців із прабатьківських земель — один із злочинів сталінізму. Ми жили на своїй, а не чужій землі: пам'ятаймо це. Сьогодні на Тернопільщині кожний 7-ий-переселенець. Ми показуємо приклад самовідданої праці і організованості. Маємо 10 відділень і біля трьох тисяч членів. Далі О.Венгринович зупинився на основних заходах, які провело Товариство до Днів Пам'яті і Скорботи у Тернополі. «Лемківщина» є громадською організацією, яка відома в Україні та за її межами. Вона може представляти всіх переселенців. Ми прийняли і висунули ряд політичних вимог. Зокрема, вимагаємо від владних структур визнати нас депортованими, надати право спрощеного переходу кордону, визнати акцію «Вісла» злочинною. Активно вступаючи у контакт з владою, ми знаходимо в них підтримку. Виступаємо за нульовий варіант: забути кривди, заподіяні Польщею і жити з нею в добросусідських відносинах. Прагнемо повернути молодь — дітей і внуків, до нашого руху. Створюємо «Музей лемківської культури». Хочемо, щоб газета «Дзвони Лемківщини» була рупором всіх переселенців. Зараз виступаємо з пропозицією створити Товариство «Лемківщина» з секціями для надсянців і холмщаків. Вирішуйте, переселенці, ви є розумні люди.

На попередній нараді представників Товариств, після тривалих суперечок було досягнуто домовленості подати на розгляд Установчих зборів дві пропозиції: 1. Створити окремі відділення Товариств «Лемківщина» і «Надсяння». 2. Заснувати єдине Товариство «Лемківщина» з секціями «Надсяння» і «Холмщина». Оргкомітет мав намір створити «Товариство переселенців», що з юридичної точки зору було б неправомочним як філія неіснуючої організації.

Виступаючі Христина Дідик, Антон Жук, член правління Товариства «Надсяння» Софія Крохмалюк переконували за створення «Товариства депортованих», в яке увійшли б Товариства лемків, надсянців і холмщаків (любачівців). Спогадами про суспільно-громадське життя рідного села поділився пенсіонер Степан Солган.

Схвальний відгук у залі знайшли слова Дарії Чемко, «з другого покоління переселенців». Ми схиляємо голову перед нашими батьками, що не залишили вдома, а привезли із собою пісні, колядки, щедрівки, різні мистецтва. Звертаючись до ровесників, вона просила шанувати батьків, які не цуралися своїх звичаїв і мови. Запропонувала створити єдине Товариство, без поділу на осередки. Нас усіх називали лемками.

Дискусія набула бурхливої форми і від трибуни перемістилася в зал. Г.Паньків від імені оргкомітету вніс пропозицію провести голосування. За підрахунками в залі були присутні 248 чоловік. За створення Товариства «Лемківщина» з секцією «Надсяння» та осередком «Любачівщина» проголосували 121 чоловік. За окремі товариства підняли руки всього 15 осіб. Групка непохитних надсянців покинула зал, а збори тим часом поважно продовжили роботу. Товариство «Любачівщина» як вузькорегіональне не бралося до уваги, бо місто Любачів територіально входить до Холмської землі. Від Товариства «Холмщина» представника не було. Зачитано Статут Товариства «Лемківщина», внесено доповнення і прийнято його. Вибрано керівні органи відділення: головою правління одноголосно обрано Григорія Паньківа, головою контрольно-ревізійної комісії — Івана Хвостяка.

Із заключним словом до краян звернувся Олександр Венгринович. Після зібрання виступав хор автокефальної православної церкви. З огляду на Великодний піст в залі звучали канти, літургійні твори композиторів Д.Бортнянського, П.Чайковського, сумні стріленькі пісні.

Товариство «Лемківщина» в Підволочиську діє!

Події мистецького життя

ГРИГОРІЙ ПЕЦУХ У ЛЬВОВІ

Григорій Пецух
Скульптура Е. Миська

2 квітня 1995 р. в Залізничному осередку Товариства «Лемківщина» відбулася цікава подія: був переглянутий відеофільм про відомого лемківського скульптора-різьбара Григорія Пецуха. Його виставка експонувалася 23 червня 1993 р. в Музеї етнографії та художнього промислу у Львові.

На відкриття виставки Міжнародним Центром Освіти, Науки і Культури були запрошені дружина скульптора п.Софія і сам автор.

Вся творча еліта Львова вітала представника західної діаспори-лемка. Більшість львівських товариств вважали за потрібне виставити для привітання дорогого гостя свого представника. Його щиро вітали директор музею Василь Откович, завідуючий обласним відділом культури, поет Ігор Калинець, голова Спілки художників України Іван Самотос, ректор Академії мистецтв проф. Еммануїл Мисько, заступник голови Товариства «Лемківщина» Ілля Чулик, голова Фундації дослідження Лемківщини Іван Красовський. Від хору «Лемковина» квіти вручили Тереза Кіщак та Наталя Мельничук.

На виставку було привезено 23 скульптурні твори з різних порід дерева: між людьми, між народами». Григорій Пецух не тільки продовжив життя вибраним полінам дерева, а врятував їх від спопеління. Він сконденсував у цих різьбах цілу історію свого покоління, власної сім'ї, свого роду і народу, починаючи від 1958 року.

Григорій Пецух-людина гір. І може тому, незважаючи на довгий шлях до сьогоднішнього свята, він пройшов гідно, подолав усі колоди, кидані під ноги йому і його виселеним краянам.

Ця перемога один з доказів того, що не можна викорчувати гірського лісу, не можна викорчувати народ.

Григорій Пецух проживає в Закопаному. Народжений 1923 р. у Флоринці (воєв. Новий Сонч) на Лемківщині. Є випускником Образотворчого Технікуму в Закопаному (1950р.), а, відтак, Академії Красних Мистецтв у Варшаві, яку закінчив у 1956 році.

Твори Григорія Пецуха експонувались на близько ста виставках у Польщі, США, Голандії, Норвегії, Німеччині, Іспанії, Угорщині, Болгарії, Росії, Чехії, Словаччині. Його різьби є окрасою музеїв у Татранському музеї в Закопаному, окружному музеї в Новому Сончі та приватних збірках у Польщі, Канаді, Мексиці, Німеччині, Франції, Іспанії. Різьбу Матері Божої з Ісусом передано як дар краківських вірних для Кардинала Й.Сліпого.

Деякі з робіт скульптора вписалися на постійно в архітектурний красвид: пам'ятник партизанам в Устю Руському (Горлицькому), пам'ятник на могилах батьків Г.Пецуха у Лагові (Зелено-Гірщина), куди було їх виселено в 1947 р., трон фараона для кінофільму «Фараон», портрети-барельєфи Тараса центру, колишній староста хору «Лемковина» Петро Байса, які були запрошені на відкриття виставки до Кракова і запросили її до Львова.

Ігор Калинець, автор перекладу вірша про Г. Пецуха польського поета Є.Герасимовича, зачитав його на відкритті виставки (...)

Після Львова ювілейна виставка побувала у відомому містечку Бережанах на Тернопільщині, а відтак переїхала в Коломию на Івано-Франківщині. В грудні 1993 року виставка повернулася до Польщі. У лютому 1994р. через телевізію «Полонія» було показано в Польщі фільм про виставку Г.Пецуха у Львові на цілу Європу.

А ось деякі записи в книзі відгуків наших глядачів в Україні: «Прекрасні твори Г.Пецуха пригадали мені дорогу Лемківщину, прекрасних людей лемків, їх мову та чудові пісні, яких навчив мене мій батько Філарет Колесса. Лемківська пісня звучала у нас в родині повсякденно.

Я навчив співати ці пісні своїх дітей і внуків. В скульптурних творах маестро Пецуха є багато музики, і якраз лемківської музики.

Щасти Вам, Боже, дорогий наш Г.Пецух. Львів, 26.06.1993 р.

Ваш Колесса».

Заступник голови Товариства «Лемківщина» Ілля Чулик записав:

«Глибоко вражений побаченим на виставці. Від мистецтва творів Г.Пецуха повіяло Лемківщиною. Щиро віримо, що відродиться ще наша історична батьківщина, що сили добра переможуть сили зла, будуть виправлені наші кривди».

Р-оздуми над поемою Тадея Карабовича «Атлантида»

Профіль останнього Хреста

Поема Т.Карабовича «Атлантида» густометафорична і кодова. Відсутність сюжету в його класичному розумінні ускладнює її сприйняття. Більшість строф вимагають потужної роботи мозку і серця:

я сам з тої макітри що терла непам'ять
я з того фільму де грають трагічні ролі
форма тут не має значення
бо батіг призьби ятрить більше смерти...
Оновить нас в дорозі дощів засохла сіль
забудеться поволі косогір зайвих днів...

«Атлантида» — це поема-видіння, сповідь сльозою, а також молитва, жага кохання і поетичні мандри до ойкумени Атлантиди — втраченої Лемківщини. Це спроба подолати велику пустку, що її зустрічає поет, йдучи її благословенними землями.

Відчинити завісу страшної правди можна тільки словами-видіннями, метафорами, що ятрать більше смерті, порівняннями, що вражають як зупинка вулкану.

загострюються питання молитви
їдеш цим автобусом як паломник
скоро котиться золотий меч коліс
швидко біліє ніч у цій країні
не віриш що минуло стільки років
цей час як скибка хліба
перерізана

Письмо Т.Карабовича пронизує темінь віків і доростає до пророцтва, магічного і темного у своїй основі. Це письмо герметичне, але його герметизм своєрідний, бо в ньому замкнено мікрокосм долі і народу.

наглої хуртовини терези
кулі що пробили ікону Спасителя
навиліт
засмічена підлога
терпеливість саду
покинений глечик на тині
рівнинної Холмщини утроба
як вавілонська вежа
в омані прохань

«Атлантиду» побудовано за принципом мозаїки, кінематографії, іконостасу мандрів, кожна її частина спроможна існувати окремо, але разом з тим вона підсилює одна одну і в сукупності вражає незглибимістю космічного болю, недовідомими глибинами людської душі.

Що залишилося від зниклої Антлантиди,

Кіщак та Наталя Мельничук.

На виставку було привезено 23 скульптурні твори з різних порід дерева: липи, ялини, вільхи, горіха, груші, дуба, акації.

На Лемківщині виріс різьбяр Григорій Пецух. У Польщі здобув освіту та популярність. Ця виставка, перевезена з Кракова, де експонувалася в галереї Українського Мистецтва при фундації св. Володимира з нагоди 70-ліття з дня народження скульптора. За словами п.В.Мокрого, який виступав на виставці, «вона відіграла велику роль для розвитку мистецтва, порозуміння батьків п.Пецуха у Лагові (Зелено-Гірщина), куди було їх виселено в 1947 р., трон фараона для кінофільму «Фараон», портрети-барельєфи Тараса Шевченка, Івана Франка, а також Богдана Лепкого на Раковицькому цвинтарі в Кракові.

Григорій Пецух — лауреат різних нагород, зокрема Міністерства Культури і Мистецтва (1967р.), золотої медалі Об'єднання Польських Митців.

Організаторами цієї виставки став Міжнародний Центр Освіти, Науки й Культури у Львові, а саме поет Ігор Калинець, директор Оксана Кондратюк, завідуючий відділом культури цього батьківщина, що сили добра переможуть сили зла, будуть виправлені наші кривди».

Незабутнє враження залишилося від зустрічі з п.Г.Пецухом і п.Софією на українській землі. Щиро вдячний Міжнародному Центру Освіти, Науки і Культури та музеєві етнографії за організацію зустрічі і виставки. Сердечно бажаю п.Григорію та його дружині довгих років життя, доброго здоров'я, великих творчих успіхів».

Степан КІЩАК,
член правління Товариства «Лемківщина».

Іванові ВІЛЬСІ – 80 років

Обласне та міське правління Товариства «Лемківщина», редколегія газети «Дзвони Лемківщини», вшитка лемківська громада сердечні вітают єдного з найстарших своїх краянів, члена правління міського Товариства Ваня ВІЛЬХУ з осмим десятком літ.

Най Вам, дороги Ваню, ся веде красні в житю, най Пан-Біг дарує Вам добре здоровля. Жеби сте мали все таке пошанування од люди, яке мате тепер.

На знімку: Надія Ворончій бере інтерв'ю в Івана Вільхи.
Фото Михайла Бенча.

Офірування на газету «Дзвони Лемківщини»

Габорак Мелянія Дмитрівна, м.Чортків — 200 тис.крб.

* * *

Начкіна Ольга Іванівна, с.Потоки. Полтавська обл. — 200 тис.крб.

* * *

Марія Ільківна (її мати), с.Нова Весь(Новий Санч)— 100 тис.крб.

Щиро дякуємо за фінансову допомогу і зичимо добра і щастя. Хай Господнє благословення зійде на вас.

* * *

Редакція приносить свої вибачення п.Іванові Красовському зі Львова, який офірував на потреби газети 700.000 крб., а в «ДЛ» № 8 (грудень 1994р.) з технічних причин вкралася помилка.

але разом з тим вона підсилює одна одну і в сукупності вражає незглибимістю космічного болю, недовідомими глибинами людської душі.

Що залишилося від зниклої Антлантиди, покинутої народом, гнаним вітрами історії і долі? Крик минулого у бані неба, профіль нації, битої в живіт, преподобного Онуфрія ковчег? така трагічна реальність. І виїжджає автобус із зупинки ікс з місцевим населення, «здебільшого заграничним», щоб курсувати країною ікс...

У поеми два полюси, що тримаються на силі любові до землі і жінки. Землі втраченої (космічна самотність), а жінки недосяжної (і говориш як Він з самаритянкою біля колодязя Євангелії).

Трагічне начало світосприйняття — головний аспект у світоглядній концепції Т.Карабовича:

на дворі йшов дощ
і я боявся що це початок потопу
Молитва поета — це благання за всіх:
що не зуміють захиститися
хай береже причастя
всіх що караванами в дорозі
хай береже причастя

Трагічність молитви і любові покликані передати магічні метафоричні словосполучення, у яких, здається, замкнута вічність: засохла сіль забуття, болем крови в панахидах вен, кутя різдвяного мікрокосмосу, струна колодязя, блискавка самосвідомости.

Кольористика поеми викликає мимовільні асоціації з малюнками Никифора. Поет більше уявляє кольори, ніж подає їх. Зелена земля Атлантиди, сизий яструб — барви майже випадкові. Тільки золоті зблиски пам'яті мають реальне навантаження. Загалом Карабович, як Никифор, малює білим по білому, чорним по чорному і тому до таємниці його можна підступитися лише душею, побачити її зором серця.

Після Б.І.Антоновича ця таємниця була втрачена, лемко Тадей Карабович повертає нам її знову, узявши в руки перо, як цвях з руки розп'ятого Спасителя.

Петро СОРОКА.

"Дзвони Лемківщини" – часопис крайового Товариства "Лемківщина" в Україні

Наша адреса: м.Тернопіль, бульвар Т.Шевченка, 21. Телефон 2-42-44.
Замовлення № 715 Тираж 2000.
Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.
Орендне підприємство видавничо-поліграфічний комбінат "Збруч", м.Тернопіль, вул. Живова, 11

Редактор Петро Сорока

Редакційна колегія:
Михайло Бенч, Ярослава Бережнюк, Марія Бурдяк (Чортків), Олександр Венгринович, Ігор Дуда, Стефанія Панцьо, Володимир Ступінський, Парасковія Трач, Ілля Чулик (Львів), Анатолій Ядловський (Івано-Франківськ).

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

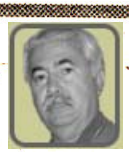

www.lemko.org
2010.07.23 14:16:49
+03'00'